

2 Geloof en gezondheid in de eenentwintigste eeuw

2.1 Gezondheid het hoogste goed?

De drang naar 'genezing' hangt samen met de hoge waardering in onze cultuur voor een leven in gezondheid. Vergeleken met voorgaande tijden is een omgaan met lijden dat uitkomt in aanvaarding minder geworden. Voor veel mensen is dit leven het leven waarin alles dient te gebeuren. Er zijn veel keuzemogelijkheden om het leven in te vullen, maar voor alles is een zekere mate van fitheid van belang. Uit enquête-uitslagen blijkt dat mensen een goede gezondheid net zo belangrijk vinden in hun leven als liefde en vriendschap. Hierin verschillen christenen niet noemenswaardig van anderen.

Dit betekent dat in onze samenleving veel geld en tijd wordt gestoken in gezondheidszorg en medisch onderzoek. De ontwikkeling van de medische wetenschap heeft ons veel goeds gebracht. Er is een beter inzicht gekomen in ziekten en hun ontstaan dan in vroeger tijden. We hebben gemiddeld wereldwijd een langer leven dan voorheen. Er zijn allerlei technische hulpmiddelen die de omgang met een handicap vergemakkelijken.

Ook komt de hang naar gezondheid uit in een zoeken naar mogelijke alternatieve geneeswijzen, wanneer de reguliere medische benadering geen verbeteringen lijkt op te leveren. Mensen zoeken het overal om maar genezing of verbetering te vinden, als ze lijdensdruk ervaren en zich bepaald voelen door beperkingen in hun lichamelijk en psychisch functioneren.

Bij de grote nadruk op gezondheid kunnen vragen gesteld worden. Wordt veel lijden dat inherent is aan ziekte, en het besef van onze sterfelijkheid, niet steeds meer naar de marge verdrongen? Weten we nog wel hoe met lijden, dood en beperkingen om te gaan in onze samenleving? Is er niet een gevaar dat mensen met blijvende aandoeningen of handicaps geen volwaardige plaats in de maatschappij (meer) in kunnen nemen, omdat de norm te zeer het altijd vitale, gezonde leven is geworden? Kun je zeggen dat voor velen gezondheid een soort afgod is geworden? En – vanuit een meer mondiaal perspectief – is het wel te rechtvaardigen dat wij zo veel geld, tijd en energie steken in zeer gespecialiseerde gezondheidszorg en het eindeloos zoeken naar vormen van genezing, terwijl een groot deel van de wereld in armoede leeft en nog geen toegang heeft tot de meest basale gezondheidsvoorzieningen?

Naast de reguliere geneeskunde is er een bloeiende praktijk van complementaire en alternatieve geneeswijzen gegroeid. Deze geneeswijzen worden zo genoemd omdat ze niet gestoeld zijn op de wetenschappelijke biomedische benadering die sinds de negentiende eeuw als regulier geldt. Ook de groei en bloei van deze aanvullingen op de reguliere geneeskunde laten zien hoe belangrijk we gezondheid vinden.

Tegelijk zit er een impliciete kritiek in op de reguliere geneeskunde. Deze geneeswijzen gaan er namelijk van uit dat niet alleen biologische of genetische oorzaken belangrijk zijn voor het ontstaan van ziekten, maar bijvoorbeeld ook spirituele. Ze hebben vaak een visie op de samenhang tussen lichaam en geest die gemist wordt in de reguliere geneeskunde. Een van de redenen om een alternatieve benadering te zoeken is voor veel mensen dat er meer aandacht is voor de hele persoon. Daarnaast worden er alternatieven gezocht wanneer reguliere behandeling niet tot verbetering leidt. Ook christelijke gebedsgenezing en bevrijdingspastoraat worden soms gezien als een vorm van complementaire of alternatieve geneeswijze.

Veel complementaire en alternatieve geneeswijzen met een spirituele achtergrond komen echter uit andere godsdiensten en levensfilosofieën voort dan de christelijke. Nu kan dat van

de reguliere biomedische geneeskunde ook gezegd worden, maar die is in ieder geval gefundeerd in een algemeen aanvaarde wetenschappelijke benadering.

Complementaire en alternatieve geneeswijzen stellen christenen voor vragen. In hoeverre is de bron vanwaaruit gewerkt wordt van belang of kun je er pragmatisch mee omgaan? In het laatste geval is alles wat positief werkt op het verbeteren van gezondheid acceptabel. Wat we zien is dat ook in christelijke kring mensen soms verschillende vormen van behandeling en het zoeken van genezing combineren. Biomedische uitgangspunten en – al dan niet christelijke – spirituele uitgangspunten staan naast elkaar en worden niet als tegenstrijdig ervaren. Anderen daarentegen proberen een scherpe scheiding aan te brengen omdat ze niet in occult vaarwater terecht willen komen.

2.2 Spiritueel experimenteergedrag

Voor veel mensen in onze samenleving heeft de traditionele bedding voor religie en spiritualiteit afgedaan. We bedoelen hiermee kerk en christendom. Tegelijkertijd is er een groter wordende belangstelling waar te nemen richting alternatieve spirituele benaderingen en praktijken. Dat loopt uiteen van oosters georiënteerde zijns-filosofieën en meditatie tot belangstelling voor mystieke tradities en natuurreligies, van gnostiek tot oude alchemistische wijsheden, van voorchristelijke spiritualiteit tot Oudegyptische magie, van spiritisme tot wicca. Er is sprake van spirituele nieuwsgierigheid en van spiritueel experimenteergedrag, onder andere onder jongeren, maar niet alleen bij hen. Dit kan leiden tot vragen en gevolgen waarmee de kerk wordt geconfronteerd.

Het woordt 'occult' viel al. In neutrale zin wordt in sommige kringen het woord 'occult' gebruikt voor geheime kennis. In christelijke kring heeft het woord 'occult' echter een negatieve betekenis. In de christelijke traditie (maar al te vinden in de Thora) is er altijd gewaarschuwd tegen het zich inlaten met 'occulte' activiteiten (zoals waarzeggerij en spiritisme). Er werd een onderscheid gemaakt tussen een geestelijke werkelijkheid van het licht (God en de engelen) en een geestelijke werkelijkheid buiten het licht (Satan en de demonen). Het is vandaag nog niet zo makkelijk om hierin duidelijke grenzen aan te houden, zeker niet in een maatschappelijk bestel waarin levensbeschouwelijke neutraliteit de leidraad is. Elke godsdienst, spirituele oriëntatie of levensfilosofie is immers in de samenleving aan elkaar gelijk.

Men kan als christen uit veiligheidsoverweging alles wat maar enigszins lijkt op niet-christelijke spiritualiteit 'occult' (en dus besmet) verklaren, maar dat kan ontaarden in een ouderwetse 'heksenjacht'. We willen niet naïef zijn over de mogelijke negatieve gevolgen van deelname aan occulte of spiritistische praktijken, maar het moet niet groter gemaakt worden dan het is. De opvatting dat alle niet-christelijke vormen van spiritualiteit, de populariteit van Harry Potter en televisieprogramma's over paranormale verschijnselen allemaal tekenen zijn van de toenemende macht van de duivel in Europa, vinden we overtrokken. Een heks in een sprookje is niet meteen occult, noch het geïnspireerd raken door dansen in de vrije natuur, om maar een paar voorbeelden te noemen.

Tegelijk is voor christenen onverschillige neutraliteit geen optie. Er is altijd op de een of andere manier de overtuiging geweest dat het zich inlaten met sommige spirituele praktijken niet zonder risico's of onschuldig is, omdat mensen erdoor in de greep kunnen raken van ideeën en machten die hun (geestelijke) vrijheid ernstig beknotten.

2.3 Bevrijdingspastoraat: aarzeling en uitdaging

Een toenemende vraag aan christelijke gemeenten naar de dienst der bevrijding past in de geschetste tendensen. Gezondheid wordt gezien als belangrijke waarde. Tegelijk is er kritiek op de overheersing van het biomedische model, waarin geen plaats is voor de spirituele dimensie als bron van heling. Ook spiritueel experimenteergedrag brengt mensen in aanraking met zaken die hen vervolgens soms weer met een hulpvraag voeren naar de kerk. Hoe gaan we binnen de Protestantse Kerk in Nederland hiermee om? Het betreft een complexe problematiek. Dat verklaart de aarzeling die er vaak is geweest om werk te maken van de dienst der bevrijding binnen de kerk. Het raakt immers theologische vragen rond de duiding van 'duivel en demonen' in relatie tot ziekten en stoornissen. Hierin kunnen gelovigen binnen de kerk in visie tegenover elkaar komen te staan. Dat vraagt dan weer goede omgangsvormen om heilloze conflicten te voorkomen. Het negeren van het onderwerp kan zo al gauw een veilige weg zijn om tegenstellingen te voorkomen. Voor de hoofdstroom binnen de Nederlandse kerken zat en zit bevrijdingspastoraat al gauw in een christelijk-extremistische of sektarische hoek. Extremistische uitwerkingen van het thema zijn zeker tot op de dag van vandaag actueel. Zij bemoeilijken het zicht op een uitgebalanceerde, zorgvuldige benadering. Minder gelukkige toepassingen heffen echter niet de mogelijkheid van een goed gebruik op.

Als we binnen de kerk de vragen die er leven en het onderwerp van de dienst der bevrijding blijven negeren, is het de vraag of we daarmee niet de helende werking van de Geest en de bevrijdende kracht van Christus tekort doen. Heeft de kerk niet meer te zeggen dan dat de medische wetenschap een geschenk van God is en dat we het daar te allen tijde mee hebben te doen? Kan zij – ook de Protestantse Kerk in Nederland – niet putten uit een rijke liturgische en pastorale traditie van handoplegging, zalving, gebed en uitdrijving? Is het niet een uitdaging voor de kerk in deze tijd om, naast allerlei complementaire en alternatieve geneeswijzen die er zijn, een christelijk antwoord te bieden op vragen van ziekte en gestoord-zijn door kwade machten? Daarbij hoeven diaconaat, het 'gewone' pastoraat en de dienst der bevrijding als bijzondere vorm van pastoraat elkaar geenszins uit te sluiten.